

TYÖSTÄ VAPAA KULTTUURI (essee)

Miina Hujala

Työstä *vapautuminen* pyytää ensin määrittämään mistä ollaan vapautumassa. Aineellisen olemassaolon perustana pidetään sitä, että elanto, eli elämän ylläpitämisen perusta tulee jollakin tavalla järjestää. Kerätä ruokansa ja mahdollistaa suojansa. Tätä työtä itsensä ylläpitämisen edellytykset turvatakseen on sitten monipuolistettu, ryhdytty tuottamaan ruokaa erilaisilla kollektiivisilla yhteistöillä (kuten viljelyllä), ja erikoistumalla eri taitoihin, joita vastaan voi saada elämän puitteensa katettua. Vuorovaikutus ekologis-sosiaalisessa ympäristössä on aina ollut keskeistä.

Ensimmäinen tulee määrittää mitä sanalla *työ* tarkoitetaan. Työn voidaan ajatella tarkoittavan sitä, mitä tehdään, jotta saadaan toimeentulo. Työn tekemisellä on myös identiteetin rakentamisen voimaa, yhteiskunnallisen kiinnittymisen, sekä myös yksilöllisen toimijuuden näkymisen merkitys. Teemme jotakin, työskentelemme jonkin parissa ja jotakin kohti. Työ on muokkaamista ja usein jonkin asian tuottamista näkyväksi. Suomen kielen sana *työ* kattaa paljon eri tulokulmia. Englannin kielessä, tai vaikka saksaksi *työ* voi saada eri painotuksia riippuen onko se lihasvoimia vaativaa raatamista, tai sitten henkisiä kykyjä tai kutsumusta kysyvää toimintaa.¹

Viime vuosikymmenten aikana esille noussut malli on ollut se, jossa aineellisia resursseja ”järjestellään” markkinoilla, ja jossa työ on suoritus, joka vaihdetaan palkkaan, eli vaihtoarvoon rahan muodossa. Tämän mallin kykenemättömyys tunnistaa ja tunnustaa ekologisten reunaehtojen oleellisuus elämälle, ja nähdä kaiken elonkirjon moninaisuus itseisarvoisen tärkeänä on tekemässä elämästä elotonta.²

Loputtoman kasvun tavoittelu rajallisella planeetalla on tuhoisaa, mutta *työ* sanan voi kenties pelastaa uusiokäyttöön kasvua kaiken elämän kustannuksella tavoittelevan kapitalismin ikeestä.

Kulttuuri-termin tarkastelu voi auttaa tässä. Kestävyysmurroksesta ja kulttuurin käsitteen määrittelystä kirjoittanut Karoliina Lummaa³ tuo esiin, kuinka muutos liittyy samalla niin käsitteisiin kuin inhimilliseen toimintaan, sen eri ulottuvuuksiin, perusteisiin, uskomuksiin ja käytäntöihin. ”Mitä laajemmin kulttuuri ymmärretään, sitä moninaisempaan ja vaikuttavampaan kulttuuri näyttäytyy kestävyysmurroksen muutosvoimana. Kestävää kehitystä tukee esimerkiksi se, että ihmiset työstävät omia luontoa ja ympäristön tilaa koskevia ajatuksiaan, tunteitaan ja arvojaan kulttuuristen teosten ja tuotantojen parissa, jolloin tietoisuus ihmisen ja luonnon kohtalonyhteyksistä syvenyy.” Joten ”kulttuurin muutospotentiaaliin sisältyvät myös ne muutokset, joita itse kulttuuriin liittyy, käsitteenä ja inhimillisen toiminnan ulottuvuuksina.”

Työstä riistävänä ja elonkehän tuhoavana tuleekin vapautua. Ja se voi tapahtua työn käsitteen muokkaamisen kautta. Joillekin kysymys on työstä *kieltäytymisestä*. Tarkoittaen työtä, joka orjuuttaa,

¹ Labour, work tai arbeiten, werken, jossa *arbeiten* kuvaa ruumiillista työtä, joka eräänlaista ponniskelua ja sanalla *Werk* voidaan kuvata jotain valmista tuotosta ja taideteosta, kuten Hannah Arendt tuo esiin kirjassa *The Human Condition*, (suomennos *Vita Activa*) ja täydentää kuinka sama jaottelu näkyy kreikan, latinan, ja esimerkiksi ranskan kielen termistössä. Suomeksi tämä sama jaottelu ei esiinny ja *työ*-sana voi olla sekä jonkin asian työstöä tai raadantaa, mutta myös taideteosta voi kuvata *työksi*.

² Esimerkiksi Nancy Fraser kirjoittaa tästä kirjassaan *Kannibaalikapitalismi*, 2023. Myös erilaiset planeetan, ympäristön ja luonnon tilaa havainnoivat raportit kuten WWF:n Living Planet, jonka mukaan selkärankaisten populaatiot ovat kutistuneet keskimäärin 73 prosenttia vuodesta 1970 vuoteen 2020, tuovat esiin kiihtyvän vauhdin, jolla tuntemamme elämä tuhoutuu. <https://wwf.fi/uhat/wwfn-living-planet-raportti/>

³ Karoliina Lummaa: Kulttuuri ja kestävyysmurros. Verkossa: <https://bios.fi/kulttuuri-ja-kestavyysmurros/>

ottaa kaiken ajan, valtaa tilan ja tyypistää mahdollisuudet toimia, joka tuhoaa ihmisyyden ja mahdollisuuden arvostaa asioita ilman palkkiota. Kyse on tarpeesta luopua epämielikkäästä, turhasta ja suorastaan vahingollisesta työstä. Sosiologi David Graeberin laajasti huomiota herättänyt essee käsitteli töitä, joita niitä tekevät eivät itsekään koe kenenkään tarvitsevan⁴. Se toi esiin keskeisen kysymyksen: kuinka olemme päätyneet siihen tilanteeseen, että teemme asioita, jotka ovat tekijöilleen merkityksettömiä? Elannon saaminen ei ole koskaan merkityksetöntä, ja voisi sanoa, että se edelleen on jonkinlainen ankkuri sille, miksi työtä tehdään, mutta kokemukseen oman työnsä turhuudesta voi myös liittää sen vahingoittavuus. Tämä näkyy työuupumuksen esiinnousun kautta, joka ei ole pelkästään liiallista työntekoa, vaan nimenomaan kytkeytynyt työn mielekkyyden puuttumiseen.⁵ Kyse on myös siitä, kuinka työn teko suorituskeskeisessä kilpailullisessa kulttuurissa on vahingollista elinvoimaisuudelle, sen perustuen planeetan kantokyvyn ylittävään epätasaisesti kasautuvaan kulutukseen.

Fossiilipohjainen energian tuotanto on tehnyt myös työstä fossiilipohjaista. Tavaroiden ja palveluiden tekeminen ja liikuttaminen perustuvat sille, että ammennamme ”saatavilla olevaa” energiaa. Kestävyysmurros, jossa korvaisimme nykyisen energiatuotannollisen perustan ”uusiutuvilla” energianlähteillä ei ole tarpeeksi.⁶ ”Puhtaampaa” teknologiaa ei ole ilman omia resurssivirtojaan. Elonkirjon tuhoamisen lopettamiseksi sitä mitä ’työ’ on pitää uudelleen muodottaa. Ehdotus on, että suuntaamme sitä kohti asioiden ylläpitämistä ja jakamista tuottamisen ja kasvun sijaan.

Työstä vapautumista voi siis mallintaa osallistumalla kulttuurin muutospotentiaalin todentamiseen käytännössä. Joitakin esimerkkejä ja strategioita voidaan nähdä siinä, miten asioita tehdään nyt. Hanke **Eurooppa kieltäytyy työstä**⁷ on yksi katsaus ja kokoelma vallitsevan työn muodon kritiikkiä ja erilaisia strategioita suhteessa työhön. Siinä **Henri Salonen**, **Ilona Raivio** ja **Lasse Poser** ovat haastatelleet, sekä kuvanneet, ihmisiä eri puolilla Eurooppaa, jotka ovat pohtineet, sekä toimineet työn kulttuurin muutoksen kanssa. Työntekijöidensä omistaman saippuatehtaan toiminta Kreikassa, tai hoivatyön oleellisuus usein roolitettuna naisten tekemäksi näkymättömäksi työksi ovat kumpikin osa tätä työn muotojen kirjoa.

Eurooppa kieltäytyy työstä-hankkeeseen liittyvät essee, joita on jaettavana julisteina esillä tässä näyttelyssä, käsittelevät nimenomaan työstä kieltäytymistä. **Klaus Maunukselan** essee käsittelee Nanni Balestrinin kirjaa *Vogliamo tutto / Haluamme kaiken*. Tämä romaani kuvaa 60-luvun työläisten lakkoja Italiassa ja on hiljattain julkaistu Poesian toimesta suomenkielisenä käännöksenä. Maunuksela myös kirjoitti verkkolehti Mustekala.info:n teemanumeroon: *Mitä taide maksaa* (#2 vol. 91) apurahatyöstä, ja siitä kuinka apurahahakemusten kirjoittaminen tuo esiin ”nykytyön luonteen toisen katseelle suunnattuna esityksenä.”⁸

Pontus Purokurun essee käsittelee työstä kieltäytymistä ja sen tapoja. Purokuru kirjoittaa: ”Työstäkieltäytymisessä on siis kyse yhtä paljon *työn ja tekemisen luonteesta* kuin itse kieltäytymisestä. Kyse on ennen kaikkea kieltäytymisestä alistetusta työstä, joka ei ole omaehtoista ja

⁴ David Graeber: <https://davidgraeber.org/books/bullshit-jobs/>

⁵ Usein työn mielekkyyden etsimiseen kohdistetaan huomio yksilöön, vaikka työn rakenteet ja tavoitteet ovat harvoin yksin työntekijän määriteltävissä tai muutettavissa. <https://yle.fi/aie/artikkeli/2021/03/10/kun-tyo-tuntuu-merkitykselliselta-se-vaikuttaa-suoraan-hyvinvointiin-ja>

⁶ Esimerkiksi Ulrike Herrmann kirjoittaa tästä kirjassaan *Hyvästit kapitalismille*, 2024.

⁷ Eurooppa kieltäytyy työstä-näyttely oli myös esillä Työväenmuseo Werstaalla Tampereella 9.9.2023-3.3.2024. <https://www.tyovaenmuseo.fi/nayttelyt/eurooppa-kieltaytyy-tyosta/>

⁸ <https://mustekala.info/teemanumerot/mita-taide-maksaa/maagisen-ajattelun-vuodet-apurahatyon-kummallisuudesta/>

mielekäästä.” Khaos kustantamon *Eurooppa kieltäytyy työstä* -julkaisu on myös esillä luettavana, näyttelyssä.

Taiteellisessa toiminnassa työn omaehtoisuuden on voitu nähdä olevan yksi sen eduista, sen kautta vältetään tai ainakin vähennetään riistoluonteisen työn roolia. Taiteilija tekee teoksiaan ensisijaisesti mielekkyydestä ja osallistumalla määrittämään miten taide on ja ilmenee, ei tavaroiksi ja tuotteeksi. Siten taiteilija joskus saa luoduksi jotain autonomiaa omalle tekemiselleen. Vaikka yhteiskunnassa vallitseva työn eetos on ollut jäsentää tekeminen myytäviksi tuotteiksi ja vaihtoarvoon sidotuksi ajan käytöksi, on taiteilijuus mielekkään tekemisen keskeisyyteen nojaavana työskentelynä kyennyt myös kyseenalaistamaan vallitsevassa tilanteenteen työn muotoja. Kieltäytyminen myymästä omaa aikaansa tuottavuuden logiikalla on toki tarkoittanut usein varsin haurasta suhdetta toimeentuloon. Itsensä työllistäminen voi olla nykyisen liikkuvuuteen ja joustavuuteen perustuvan työskentelemisentavan itseriiston muoto. Jatkuva sopeutuminen, omaan osaamisensa markkinoiminen, tai kehittäminen markkinoiden käyttöön, kuluttaa vapauden tunteen ilmeten jatkuvana epävarmuutena ja tarpeena ansaita tila tehdä omaa työtään. Taiteilijoiden työn on nähty vertautuvan kaikkeen sellaiseen työhön, jota ihminen tekee halustaan, ja jota siten pidetään eräänlaisen toimeentulon turvan ulkopuolisena. Tässä ajatuksessa markkinamekanismin eetos näyttäytyy kaikessa yksinkertaisuudessaan siten, että jos toimi ei käänny kysynnän palkitsemaksi, tekee se siitä tarpeetonta. Tämän mekanismin vastaisen kritiikin kärki perustuu siihen, että emme todellakaan tee kaikkea vaan odottaessamme saavamme siitä jonkin (rahallisen tai rahattoman) korvauksen vaan usein siitä *huolimatta*.

Työstä vapautuminen tarkoittaa, että teemme ajallamme jotain, jota koemme tärkeäksi ja mielekkääksi. Se myös tarkoittaa myös, että otamme toistemme työpanoksen vakavasti. Ja se on erilaisen moninaisen kenellekään karttumattoman vaurauden tunnistamista. Erilaisten toimijoiden tunnistaminen osaksi tätä on myös kulttuurissa olevan työn kentän näkyvyyttä.

Tässä näyttelyssä on esillä **Ronja Siitosen** valokuvaa ja tekstiä yhdistävä, päiväkirjamainen ja tunnustuksellinen teos, jonka lähtökohtana on viiden kuukauden työttömyysjakso työnimellä *Eräs nelivaiheinen hakuprosessi*. Oman työnsä selittäminen vallitsevan kulttuurin odotuksia ja näkemyksiä vasten on kuluttavaa ja työmotivaatiota syövää. Taiteilijoita, jotka haluavat tehdä työtään, ilman tarvetta kilpailla muiden taiteilijoiden kanssa resursseista, jaettavasta tuesta tai näyttelyajoista ei kannusta se, että taiteilijana työttömyys rinnastetaan pakkoyrittäjyyteen, jossa liiketoiminnallinen tappio vaan hyväksytään osana ammattia, tai jonkinlaisena merkinä sen harjoittamisen epäonnistumisesta. **Jaakko Pallasvuon** tekemät tekstiä sisältävät esine- ja tekstiiliteokset asettuvat myytävän objektin ja taide-esineen muodostumisen risteämään. Pallasvuo myy mukejaan verkkokauppansa <https://avocado-ibuprofen-shop.fourthwall.com/en-eur/> kautta ja niissä esillä olevat tekstit ja kuvat tuovat esiin erilaisia taiteelliseen työhön – sekä sitä raamittavaan kulttuuriin – liittyviä havaintoja ja huomioita.

Näyttelyn teoksia on myös esillä Porin työttömien yhdistyksen tiloissa. Ihmisen jäädessä työttömäksi kyse ei ole ihmisestä, vaan työstä. Vaikka teknologia ja tekniikan käyttöönotto on korvannut paljon manuaalista ja toisteista työtä, ei ihminen työskentelijänä ja yhteiskunnallisena toimijana ole hävinnyt mihinkään, nykyisin vallitsevat työn (tuotannolliset) muodot ovat vain liian kapeita nähdäkseen kaiken ihmisen korvaamattoman toimeliaisuuden taloudellisesti korvattavana.⁹

Taiteilijat tuntevat hyvin myös kuinka oma ammatti jää yhteiskunnan rakenteissa tunnistamatta. Se kuinka taiteilijat nimenomaan tekevät työtä siitä huolimatta, ettei sitä tueta tarpeeksi tai nähdä hyödyllisenä toimintana, kertoo jotain mielekkyyden merkityksen kantovoimasta. Vaikka taiteilijoiden työskentely sisältää potentiaalia uudelleen jäsentää mitä työ on, ja tehdä näkyväksi vaihtoehtoisia

⁹ Työn määrittely on toki ollut keskeinen osa kulttuuria ja esimerkiksi 70-luvulla Wages for housework liike kyseenalaisti palkkatyön määritteitä. Nykyisinkin globaalia perustuloa on esitetty vastaukseksi huomioimaan palkkatyön epäsuhtia.

suhteita työn tekemiseen, samalla kuitenkin on tärkeää tunnistaa luovaan työhön liittyvän itseriiston, rakenteellisen työttömyyden sekä järjestäytymättömyyden ja pakkoyrittäjyyden rooli.

Tämä on Poriginal gallerian viimeinen näyttely tässä entiseen suolavarastoon rakennetussa tilassa. Vuodesta 1984 alkaen Porin Etelärannassa ollut taiteen esittämisen tila, siirtyy Poriginal nimisenä museon yhteyteen, ja samalla muuttaa toimintaperiaatettaan. Tila muuttuu paitsi maksuttomaksi taiteilijoille mutta sen lisäksi näyttelystä maksetaan korvaus. Avoimeen hakuun edelleen perustuva taiteen esittämisen tila on mahdollisuus monipuolistaa taidemuseon näyttelykalenteria, tuoda esiin erilaisia lähestymistapoja taiteen esittämiseen ja tekemiseen, sekä osallistua ajankohtaiseen keskusteluun. Taiteen esittäminen on aina ollut sidoksissa erilaisiin pyrkimyksiin taiteen käytänteissä ja sitä on ohjannut myös halu rakentaa vaihtoehtoisia malleja sekä tuoda esiin erilaisia näkökulmia taiteen tekemiseen.

Kun taiteilijana tietää tekevänsä jotain kiinnostavaa, tärkeää tai merkityksellistä, usein selviytymisstrategiaksi kohdatessaan erilaisia vaatimuksia työnsä suhteen jääkin pelkkä välinpitämättömyys. Juha Siltala kirjoittaa kirjassaan *Työelämän huonontumisen lyhyt historia* siitä, kuinka suhde työhön sen *tekijänä* voidaan jakaa tyyppiluokittain neljään kategoriaan.¹⁰ Siltala käyttää neljänestä tyypestä nimitystä *Itsensä työllistäjä*, joka työskentelee juuri toiminnan itsensä takia ensisijaisesti eikä mistään muusta syystä. Vertauskuvallisena työntekijätyypinä Siltalalle tämä edustaa taiteilijaa tai tieteen tekijää. Vaikka jaottelut ovat aina hieman ontuvia, on niissä osuvuuttakin. Taiteen tekijänä taiteilijoiden itseriiston luonnetta pohjaa osittain myös kutsumusammatin mukaisuus; että työtä tulee tehdä koska se on tärkeää eräänlaisena yhteiskunnallisena tekona perustuen aktiiviseen kyseenalaistamiseen, eri asioiden ja toimien ja merkitysten ennakoimattomaan uudelle, ja uudelleen, avautumiseen.

Taideinsituutio voi tarjota juurikin näkyvyyttä ja tukea taiteilijoiden työlle. Usein tekemällä taiteilijoiden tekemisestä näkyvää ja taiteilijoiden työstä institutionaalisesti hyväksyttyä. Poriginalin siirto museon yhteyteen vääjäämättä nivoo näyttelyt kiinteämmin osaksi museon ohjelmaa. Saman katon alla niillä on konkreettisempi yhteys, vaikka aiemminkin Poriginal oli vankka osa Porin taidemuseon toimintaa. Taiteen esittämisen kenttä on muuttunut. Poriginalin aloittaessa tilan tarjoaminen erityisesti satakuntalaisille taiteilijoille haettavaksi, museon tukien tilan toimintaa, oli mahdollisuuden tarjoamista teosten esittämiselle ja erityisesti alueellisen painotuksen mahdollistamiselle. Porin kaupungin alaisena museo myös hyväksyi linjauksen, että Poriginalin pitää kattaa itse omat toimintakulunsa.¹¹ Poriginalin toimintamallin muutos pois maksullisuudesta korostaa kuinka vakiintunutta julkista rahoitusta saava taideinstituutio, kuten taidemuseo, voi tukea taiteilijoita työssään vähentäen taiteilijoita kohtaan kohdistuvia rahoitusriskejä. Taiteilijat, jotka joutuvat hakemaan rahoituksen omaan työskentelyynsä erilaisin apurahoin, pätkätoilla tai toimimalla palkkatyön ohella, ja varsinkin halutessaan toimia myytävien tuotteiden valmistamisen ulkopuolella, joutuvat usein yhä suomalaisella galleriakentällä maksamaan näyttelytiloista vuokraa. Vaikka gallerian maksullisuuden käytännöllä on taiteilijoiden näyttelymahdollisuuksien lisäämiseen pyrkivä tausta (taiteilijakollektiivien ja/tai yhdistysten pyörittämät galleriatilat, jotka pyrkivät siten kattamaan tilan toimintakuluja mahdollistaakseen taiteilijoille esitysmahdollisuuksia), ja vaikka monien tilavuokraa pyytävien tilojen ja niihin hakevien taiteilijoiden tavoitteena on kattaa kulut saatavalla

¹⁰ Juha Siltala, *Työelämän huonontumisen lyhyt historia*, 2007 (uudistettu laitos). Muut roolit ovat *Duunari*, joka on vain töissä, yrittäjämentaliteetilla omia olosuhteitaan parantamaan pyrkivä "akselikoskelamainen" *Urakoitsija*, Kutsumustyöntekijä, eli *Diakonissa* joita esimerkiksi hoiva-alalla on paljon, työn perustuen sen tarpeellisuuden ja oleellisuuden kokemukseen.

¹¹ Kipina kengässä, Poriginal 1984-2004, Porin taidemuseon julkaisuja 72, 2004.

apurahoituksella (tai jopa myynnillä) on silti riski taiteen esittämiseen liittyvistä kuluista taiteilijalle.¹² Jos apurahaa ei myönnetä tai myyntiä ei seuraa, kulut jäävät taiteilijan katettavaksi. Tämä eriarvoistaa varsinkin uransa alussa olevia taiteilijoita, joiden on vaikea saada varsinkin isoja apurahoja, jotka kattaisivat myös työskentelyn kulut.

Vaikka Poriginalin toiminta perustuu jatkossakin avoimeen hakuun, alusta alkaen Poriginalin tilaan on myös kuratoitu näyttelyitä museon henkilökunnan toimesta. Jurytykseen liittyvät valinnat ovat nekin olleet museon henkilökunnan oleellisessa otteessa, toki vaihtuvien kokoonpanoin. Vuonna 2025 museon yhteyteen siirtyvään Poriginal tilaan liittyvien näyttelyiden valintaan kutsuttiin vieraileva kuraattori¹³. Kuraattorin työskentely on myös erityisesti taiteen esilläolon tarkastelemista ja mahdollisuus monipuolistaa taiteen esittämiseen liittyvien parametrien pohdintaa. Erilaisilla näkökulmilla siihen mikä on taiteessa tapahtuu tällä hetkellä pureudutaan myös instituution rajoihin, museon seinien sisällä esitettävät erilaiset näyttelyt vaikuttavat museokäynnin kokemukseen ja osallistuvat eri näyttelyiden väliseen vuorovaikutukseen aivan eri tavalla kuin erillisessä tilassa olleet omalakiset näyttelyt. Näkyvyyden tuotanto on muuttunut paljon vuodesta 1984 vaikka taiteen sisällöt, muodot, taikka edes tekniikat tai taiteen esittämät kysymykset eivät olisikaan muuttuneet niin radikaalisti. Museon antama arvonanto tarkoittaa myös mahdollisuutta tavoittaa yleisöä ja osallistua taiteen esittämisen ”kaanoniin”¹⁴. Taide voi tuottaa tietoa mutta se myös operoi tiedon kanssa. Sosiaalisen median aikana huomion alle asettuminen tapahtuu monissa eri vertaisverkostoissa, ja museon legitimoiva rooli on myös kiinnittynyt *huomionarvoisuuden* kysymykseen. Mutta pelkästään huomion herättämisestä ei ole kysymys. Tärkeää on erilaisten tarpeiden, halujen ja tietojen kohtaaminen sekä kyvykkyyden omaaminen osaamisessa *altistaa ja altistaa* vuorovaikutuksen moninaisuudelle. Tämä on myös kykyä *kyseenalaistaa* sitä mikä on ajankohtaista tai oleellisena pidettyä.

Työ on nähty tapana jäsentää ihmisen yhteiskunnallinen rooli. Siksi se on edelleen keskiössä, kun mietimme mitä teemme, miten sen perustelemme ja mille sen perustamme. Mutta työn pitää muuttua. Pystyäksemme elämään lämpenevän planeetan olosuhteissa meidän tulee kyetä viilentämään ylikierroksia ja pohtia tekemisen tahtia ja tarpeellisuutta. Olemme tämän kysymyksen äärellä hengenvakavasti.

Luontokato tarkoittaa pysyvää muutosta siinä mitä on olemassa, paljon katoaa, häviää ja kuolee siten, etteivät ne toimi elinvoiman lähteenä. Työ ei välttämättä siis katoa mihinkään se muuttaa vaan muotoaan, mutta sillä on väliä, minkälaiseksi se muuttuu.

Taiteilijuudella merkitään asioita, joista välitetään esiin. Se voi olla työtä ja jonkin asian työstämistä, mutta se voi myös olla toisin näkemistä, havainnon luomista tai keskittämistä. Kaikesta uhanalaisuudesta huolimatta taiteen tekemisellä on pysyvyytensä, kokea ja nähdä – **ja työskennellä** – aina eri tavalla.

¹² Keskustelua on käyty ja käydään edelleen. Yksi lähde, jossa keskustelun muotoja on tiivistetty: Art Workers, Material Conditions and Labour Struggles in Contemporary Art Practice, toim. Erik Krikortz, Airi Triisberg, Minna Henriksson, 2015.

¹³ Vuonna 2025 kuraattori Max Hannus.

¹⁴ Boris Groys kuvailee tätä museon lupausta kuljettaa taiteilijan teos tulevaisuuteen ”utooppiseksi” mutta Groysille juuri tämä taideteoksen hetken ikään kuin ylitse kurottava ominaisuus on sen mahdollisuus muokata tulevaisuutta, ajastaan irrallisena. <https://www.e-flux.com/journal/45/60134/art-workers-between-utopia-and-the-archive/>

TYÖ KULTTUURI – KULTTUURIN TYÖ, JOITAIN TEKSTEJÄ JA LINKKEJÄ JATKOLUKEMISTA VARTEN:

Ullrike Herrman: Hyvästit kapitalismille, 2024.

Nancy Fraser: Kannibaalikapitalismi, 2023.

Juha Siltala: Työelämän huonontumisen lyhyt historia, 2007.

Mustekala.info <https://mustekala.info/teemanumerot/mita-taide-maksaa/>

Art Workers, Material Conditions and Labour Struggles in Contemporary Art Practice, toim. Erik Krikortz, Airi Triisberg, Minna Henriksson, 2015.

[Khaos / Eurooppa kieltäytyy työstä](#)

[**Työväenmuseo Werstas, Eurooppa kieltäytyy työstä-näyttely**](#)

[Basic Income](#)

[Perustulo](#)

[Arts Against Cuts – Arts Against Cuts](#)

[PSTry » Porin Seudun Työttömät Ry](#)

[Refusing to Be Nothing But Workers: Why Our Warming Planet Needs a Movement Against Work · BG · berlinergazette.de · EN|DE](#)